

Проф. др Млађен Ковачевић *

НУЖНОСТ И ПРОБЛЕМИ ОСТВАРЕЊА ИЗВОЗНО УСМЕРЕНОГ РАЗВОЈА ЗЕМАЉА У ТРАНЗИЦИЈИ

Увод

Нужан, извозно усмерен, динамичан квантитет, а посебно квалитет раста и развоја земаља у транзицији зависиће од успешности привредног система, темпа приватизације и обезбеђења што више инвестиционих, посебно девизних средстава. У овом раду ћемо образложити нужност остварења извозно усмереног раста и развоја ових земаља, проблеме са којима се оне при томе сусрећу и предложити најважније мјере у циљу његове успешне реализације.

Нужности остварења извозно усмереног развоја

У периоду после Другог светског рата испољава се процес интернационализације привреда развијених земаља и низа новоиндустријализованих земаља, и то по два основа: (1) растом извоза и увоза бржим од раста друштвеног производа, односно раста извозних увозних и спољнотрговинских коефицијената, и (2) директних инвестиција, односно њиховог динамичног прилива и одлива.

Као последица раста робног извоза бржег од раста производње већине земаља, светски извозни коефицијент је повећан са 7% (колико је износио 1950. године) на 22,5% у 1994. години (1.р.27). У светским оквирима се у последње две деценије испољава и процес интернационализације услуга, како преко класичног извоза тако и преко директних страних инвестиција.

* Економски факултет, Београд

Као последица интернационализације производа и услуга, учешће извоза производа и услуга у домаћем друштвеном производу развијених земаља се повећало са 12,1% у 1960. на 20% у 1980. години, да би се нешто смањило почетком 90-тих, тако да је у 1993. години износило 18%. Учешће извоза производа и услуга у домаћем друштвеном производу земаља у развоју у целини повећало се са 13% у 1970. на чак 29% у 1993. години. У истим годинама одговарајући проценти за развијене земље Европе су повећани са 23% (у 1970. г.) на 27% (2,р.350).

Међу економистима широм света прихваћени су аргументовани докази да постоји висока међузависност између врло динамичног раста светске привреде и још динамичнијег раста светске трговине производима и услугама. То, наравно, по правилу важи и за сваку конкретну земљу.

Чак и највеће земље, које по природи имају знатно мање извозне и увозне коефицијенте, као што су Кина и САД, врло су динамично повећале своје извозне коефицијенте у последњих неколико деценија. Тако је учешће извоза производа и услуга у друштвеном производу САД (обрачунатим на бази сталних цена) у 1994. години износило око 12%, што је двоструко више него 1960. године, док се учешће извоза производа у укупној производњи у том периоду повећало са 8% на око 24% (3,р.6).

Учешће извоза производа и услуга у домаћем друштвеном производу Кине се импресивно повећало са 3%, колико је износило 1970. године на чак 24% у 1993. години (2,р.362).

Посебно су импресивно повећани извозни коефицијенти многих земаља у развоју које су оствариле врло динамичан привредни развој. Тако је извозни коефицијент, добијен на бази вредности извоза производа и услуга, земаља у развоју - већих извозница индустријских производа, повећан са 14% у 1970. години на 35% у 1993. години (2,р.367). Додајмо да је извозни коефицијент Тајвана повећан са 8,6% (у 1950. г.) на 53% (у 1980. г.) и 55,7% у 1986. г.¹ (2,р.4). У истом периоду извозни коефицијент Републике Кореје је повећан са 2,5% на 35,4% док у 1993. години износи 29%² (2,р.4).

¹ Због веома изражене оријентације на освајање страног тржишта не преко класичног извоза већ преко директних инвестиција у иностранству, а делом због израженог раста и све већег значаја услуга које по природи нису извозно усмерене, извозни коефицијент Тајвана има од 1987. године тенденцију смањења и 1993. године износи 44% друштвеног производа.

² Пад извозног коефицијента ове земље се може објаснити истим аргументима као и у случају Тајвана, јер су ове две земље највећи извозници директних инвестиција међу земљама у развоју.

Малезија је такође остварила импресиван раст извозног коефицијента, тако да је он повећан са 42% (1970. г.) на 81% у 1991, односно 80% домаћег друштвеног производа у 1993. години (2,п.364).

Сигурно је да је све израженија извозна оријентација у развоју наведених земаља допринела њиховом динамичном развоју, мада у извјесној мери важи и обрнуто. Битно је навести да је просјечна стопа раста домаћег друштвеног производа у земљама у развоју које су имале изражену извозну усмереност била изузетно висока. Тако је она у периоду 1970-1993. године износила у Кини 8,1%, Кореји 8,4%, Тајвану 8,3%, а Малезији 6,7% (2,п.346). С друге стране, група од 48 најмање развијених земаља забележила је смањење просечног извозног коефицијента са 24% (у 1970. години) на 15% (у 1991. г.), односно 19% (1993. г.) (2,п.368), што је сигурно имало за последицу да је њихов домаћи друштвени производ врло споро растао - у периоду 1970-1993. године по просјечној стопи од само 2,3% (2,п.348).

На бази ових и низа комплекснијих статистичко-економетријских истраживања је убедљиво показано да постоји висока позитивна корелација између високе усмерености земаља на страном тржиште и значајних привредних перформанси које се пре свега испољавају преко квантитета и квалитета привредног развоја и раста животног стандарда становништва. Другим речима, међу економистима широм свега преовладало је убјеђење да само све веће излагање привредних субјеката иностраној конкуренцији, било преко све веће извозне оријентисаности (односно на страном тржишту) било преко отварања привреде према иностранству (преко либерализације увоза и директних страних инвестиција) - обезбјеђује дугорочно задовољавајући квантитет, а посебно квалитет раста и развоја. То, на жалост, по правилу, није било довољно схваћено у бившим тзв. социјалистичким земљама. Истина, неке од њих су имале релативно високе извозне и увозне коефицијенте, као што су биле Чехословачка, Бугарска, Мађарска, Румунија и СФР Југославија, па се претходна констатација за њих у извесној мери мора ублажити. Међутим, у овим случајевима треба имати у виду да су извозни коефицијенти и ових земаља врло споро расли или су стагнирали, а у неким случајевима чак и смањивани. Тако је учешће извоза производа и услуга у домаћем друштвеном производу СФРЈ Југославије повећано са 18%, колико је износило 1970. године на 24% у 1990. години (2,п.365). У истом периоду извозни коефицијент Мађарске је повећан са 30% на 31% (2,п.366), а Бугарске смањен са 34% на 33% (2,п.356). Додајмо да је извозни коефицијент Чехословачке смањен са 34% (у 1986. г.) на 33%, Румуније са 40% на 30%, а

Пољске повећан са 26% на 28% (2,р.366). Када се ради о извозним коефицијентима бивших тзв. социјалистичких земаља, требало би имати у виду проблематичност обрачуна како домаћег друштвеног производа тако још више извоза. Извоз је, наиме, у прошлости великим делом био политички усмерен на подручје земаља тадашњег СЕВ и често је обрачунаван по ценама које су знатно одступале од цена на светском тржишту, поготову када су то били производи више и највише фазе финализације. Због свега изнетог, квалитет тих статистички релативно високих извозних коефицијената био је врло проблематичан, поготову ако се зна да је конкурентност привреда источноевропских земаља и њиховог извоза на тржишту развијених земаља (и у односу на конкурентност њихових привреда) увек била врло ниска.

Друштвена и економска криза у коју су све више упадале све тзв. социјалистичке земље, слом система који су оне практиковале, нестанак са сцене варшавског уговора, затим и Савета за узајамну економску помоћ, друштвена конфузија која је завладала у многим од њих, драстичан недостатак инвестиционих средстава, застарелост основних средстава, озбиљни еколошки проблеми, правни неред и сл. - имали су за последицу мање или више изражен пад друштвеног производа, личне и опште потрошње и животног стандарда велике већине становништва. Драстичан пад друштвеног производа у периоду 1990-1994. г. забележен је у Руској Федерацији, Украјини, Словачкој, Литванији, Литви, Естонији, Македонији, Хрватској и Југославији. Многе земље у транзицији бележиле су велике флукуације у извозу у периоду 1990-1993. године. Због потребе за форсирањем извоза и дестимулисањем увоза, али и због огромног несклада између енормних потреба и врло скромних расположивих девизних средстава, курсеви девиза у низу ових земаља су енормно повећани, што се одразило на вредност извоза и увоза изражених у домаћој валути, тј. они су знатно повећани (што није био случај са њиховим вредностима израженим у доларима), што је, уз смањење друштвеног производа, резултирало у знатнијем порасту извозних коефицијената. Тако је у 1991. години учешће извоза робе и услуга у домаћем друштвеном производу износило у Словенији чак 73%, Хрватској 58% (1992. г.), Бугарској 49%, Чехословачкој 42%, Мађарској 37% (2,р.366). У 1993. години извозни коефицијенти у неким од ових земаља су и даље повећани, али су у неким смањени у односу на 1991. годину: Словенија 63%, Хрватска 49%, Бугарска 50% (у 1992. г. чак 58%), Чешка 55%, Естонија 57%, Словачка 67%, Мађарска 30%, Румунија 23% и Пољска 19% (у 1991. г. 23%) (2,р.366). За друге земље не постоје комплетни подаци, али је јасно и на бази и непотпуних података да су извозни коефицијенти, из претходно наведених

разлога, у низу њих осетно или значајно повећани, што важи и за највећу од њих - Руску Федерацију.

У случају Југославије значајно смањење друштвеног производа и драстично смањење извоза, великим делом су последица санкција Уједињених нација. Драстично смањење извоза и увоза СР Југославије знатно је допринело паду друштвеног производа. Према прорачуну стручњака Центра за развој и економску политику при Савезном министарству за развој, науку и животну средину, учешће извоза робе и услуга у друштвеном производу Југославије (на бази цена из 1994. године) износило је у 1994. години само 13,2%, а у 1995. години 13,5% (5,р.24).

Земље у транзицији које су раније кренуле у радикалнију привредну реформу (тј. у периоду 1989-1992. г.) по правилу су биле у 1995. и 1996. години значајна остварења. У тим земљама, које се истина још увек сисрећу са бројним проблемима значајно расту друштвени производ, инвестиције, извоз, увоз, лична потрошња, животни стандард, становништва и девизне резерве, док се инфлација и буџетски дефицит смањују. У том погледу посебно се истичу Чешка, Пољска и Словачка.

Процес приватизације у Чешкој је достигао највиши степен међу источноевропским земљама, па је учешће приватног сектора друштвеног производа у 1995. години износило око 70%, што је последица чињенице да је у тој земљи приватизовано између 70% и 80% државних предузећа. Захваљујући том процесу, али и значајној либерализацији увоза и његовом расту³ као и значајној приливу страних средстава⁴, домаћи друштвени производ Чешке је у 1994. години повећан за 2,6%, у 1995. години за 4,8%, а стручњаци ОЕЦД процењују да ће он у текућој години бити повећан за 5,6% (6.р.1). Извоз робе и услуга ове земе је повећан у 1994. години за 0,2%, у 1995. години за 24,6%, а стручњаци ОЕЦД процењују да ће он у 1996. години бити повећан за даљих 19,2% (6.р.1). Бруто инвестиције у Чешкој су повећане у 1994. години за 17,3%, у 1995. години за 16,1%, а по процени експерата ОЕЦД оне ће у текућој години бити повећане за даљих 14,5% (6.р.1). Стокови директних страних инвестиција у Чешкој достигли су крајем 1995. године 5 милијарди долара (7.р.64), а девизне резерве у септембру 1996.

³ Увоз робе и услуга у Чешкој је повећан за 7,8% у 1994. години, 19,2% у 1995. г., а стручњаци ОЕЦД процењују да ће он у 1996. г. бити повећан за даљих 15,0%. (6.п.1).

Чешка има готово потпуно либерализован увоз, а просечна увозна царина износи 5% (8).

⁴ Само у 1995. години прилив директних страних инвестиција у Чешкој износио је 2,6 милијарди долара (7.п.64).

године износиле су 12,8 милијарди долара (8,р.130). Додајмо да се инфлација у 1995. год. износила само 9,5% и да се за текућу годину очекује да ће се она кретати око 9% (6,р.3).

Захваљујући масовној приватизацији, приватни сектор учествује са преко 60% у формирању домаћег друштвеног производа Пољске (9,р.1). Захваљујући приватизацији, расту извоза и инвестиција, друштвени производ Пољске је у 1992. години повећан за 3%, 1993. године за 4%, 1994. године за 6%, у 1995. години за око 7%, а стручњаци ОЕСД прогнозирају за текућу годину пораст од око 6% (9,р.1). Изузетно динамичном расту друштвеног производа врло значајан допринос даје импресиван раст спољне трговине. Увоз робе и услуга Пољске повећан је у 1993. години за 15,9%, у 1994. години за 17,8%, у 1995. години за чак 38,9%, а извоз робе и услуга за 14,8%, 19,1% и 34,7% респективно (9,р.1). Захваљујући привредним перформансама, стимулативној правној регулативи, политичкој стабилности, процени о врло солидним привредним перспективама и низу других фактора, Пољска је постала изузетно атрактивна за директне стране инвестиције, па је њихов прилив само у 1995. години износио 2,51 милијарде долара, а њихов скок је у тој години достигао 7,389 милијарди долара (9), што повољно утиче и повољно ће утицати на даљи раст друштвеног производа и извоза ове земље, која се у последње време често пореди са азијским тзв. „малим тигровима”. Додајмо на крају да су у септембру 1996. године девизне резерве Пољске износиле 17,6 милијарди долара (8,р.130).

Последњих година макроекономске перформансе Словачке спадају у најбоље међу земљама Централне и Источне Европе. Захваљујући масовној приватизацији, учешће приватног сектора у формирању друштвеног производа се повећало са 39%, колико је износило у 1993. години, на готово 65% у 1995. години, док је пораст домаћег друштвеног производа у 1994. години износио 4,9%, а у 1995. години чак 7,4% (8,р.130). Стопа инфлације се у 1995. години свела на само 7,2%, а за текућу годину очекује се да ће се кретати између 6 и 8,2% (10,р.5). У 1995. години Словачка је остварила позитиван трговински и платни биланс, а текући прилив директних страних инвестиција је у 1995. години износио 250 милиона долара (7,р.64). Додајмо да су на крају 1995. године стокови директних страних инвестиција у Словачкој достигли износ од 1,14, а девизне резерве 5,4 милијарди долара (7,р.64 и 8,р.130).

Једина земља која је остварила значајне перформансе у привредној реформи у коју је дошао врло висок обим капитала а која је и поред тога забележила скромне резултате у расту друштвеног производа и извоза јесте Мађарска. У овој земљи је до краја 1995. године приватизовано 70% имовине која се налази-

ла у државном власништву, а процењује се да је учешће приватног сектора у стварању друштеног производа достигло 60-70% (11,р.4). Велики део приватизације остварен је по основу куповина предузећа, односно акција од стране страних компанија које, уз то, често формирају сопствене филијале у овој земљи. Само у 1995. години по основу директних страних инвестиција у Мађарској се слило око 3,5 милијарди долара, а укупни стокови ових инвестиција су на крају 1995. године износили преко 9,9 милијарди долара, што је убједљиво највећа сума када се ради о директним страним инвестицијама у земљама Централне и Источне Европе (7,р.64). Мађарска је остварила и значајну дерегулацију и либерализацију спољне трговине, тако да је либерализовано преко 73% извоза и преко 90% увоза, а царине у просеку износе око 13% (11,р.3). И поред свега тога, раст друштвеног производа у Мађарској је у 1994. и 1995. години био скроман, односно износио је 3% односно 2% (11,р.1). Извоз је осетније повећан тек у 1995. години номинално за 21,5% а реално за 8,7% (11,р.1). Постоји више разлога за скроман раст друштвеног производа и извоза, а један од реалних је огроман дуг према иностранству, чији је износ у 1994. години износио 28,7, а у 1995. години нешто преко 30 милијарди долара⁵, што је преко два пута више од извоза у тим годинама (у 1994. г. 10,6, а 1995. г. 12,9 милијарди долара), тако да је сервисирање страног дуга у 1994. години ангажовало око 54,5%, а у 1995. години око 45% извозних прихода (11,р.3 и 4). Битно је, међутим, нагласити да ће по проценама свих компетентних међународних институција привредне и извозне перформансе Мађарске у 1996. и наредним годинама бити знатно повољније, поготову ако се има у виду динамичан раст девизних резерви, чији је износ у јулу 1996. године достигао 9,5 милијарди долара⁶ (18,р.130).

Сви претходно наведени примери и подаци показују да оне земље у транзицији које су оствариле радикалне реформе у привредном систему, које су постигле највише у приватизацији својих привреда и које су привукле значајан износ страних средстава, повећале инвестиције, знатније отвориле привреду према иностраној конкуренцији и имале извозно усмерени развој - бележе у последње 2-3 године врло значајне привредне перформансе. Сигурно је да ће тако бити и у будућности. Међутим, за све

⁵ Због великог девизног одлива по основу сервисирања иностраног дуга, девизне резерве земље, и поред знатног дотока капитала из иностранства по основу зајмова одобрених од стране међународних банака, износиле су крајем 1994. године око 5,0 милијарди долара (не рачунајући резерве у злату).

⁶ У периоду 1990-1995. године одобрена средства Мађарској од стране међународних банака износила су 3,505 милијарди (ц, 8), што значи да је она највећи део дуга наследила из периода тзв. социјалистичке етапе развоја.

земље у транзицији, а за Југославију посебно, наглашен извозно оријентисани развој је једино прихватљива алтернатива. Аргументи за такву тврдњу су следећи:

1) Већ смо истакли да неће бити могућ дугорочан квалитетан развој било које од тих земаља ако се њена привреда не буде све више излагала страниј конкуренцији, поготову на тржишту развијених земаља.

2) Тражња на домаћем тржишту у већини земаља у транзицији биће у наредним годинама слабо изражена и скромна, па ће већа оријентација на страном тржиште бити неопходно како би се пуније користили капацитети и остаривала економија обима.

3) Код већине земаља у транзицији постоји и дуго ће постојати огроман јаз између врло великих девизних потреба и вероватно и даље скромног дотока средстава из међународних финансијских институција као и директних страних инвестиција, из чега следи закључак да ће тај јаз задовољавајуће превазилазити само оне земље које буду динамично повећале извоз и девизни прилив по том основу. Наиме, огромна већина земаља у транзицији, у циљу превазилажења ниског нивоа развијености, ниског нивоа животног стандарда, високе незапослености, модернизације и замене застареле опреме и технологије, развоја заостале привредне инфраструктуре, развоја неразвијених друштвених делатности (као што су здравство, школство, наука, култура и сл.), мораће да обезбеди значајан износ девизних средстава, како би повећаним увозом произвеле то изузетно неповољно стање. С друге стране, економска историја је показала да су међународне финансијске институције, сем у случају врло малог броја земаља, обезбеђивале врло скроман износ кредитних средстава за земље у транзицији и врло је вероватно да ће тако бити и у будућности. Уз то, и директне стране инвестиције сем Мађарске, Чешке, Пољске и Русије биле су врло скромне⁷ и оне ће се знатније у будућности повећати само у оним земљама које буду бележиле значајне привредне перформансе, а то ће тешко постизати земље које не буду располагале девизним средствима знатно већим него што је био случај до сада, а до њих се може и мора доћи пре свега преко повећања извоза, његове конкурентности и по том основу повећања девизног прилива.

4) Неке од земаља у транзицији су већ и сада, а многе ће врло вероватно убрзо постати високо или релативно високо задужене, па ће сервисирање дугова захтевати значајан износ девизних средстава.

⁷ Детаљан преглед токова и стокова директних страних инвестиција у земљама Централне и Источне Европе даје се у UNCTAD-овој студији World Investment Report 1996, United Nations, New York and Geneva, 1996.

5) Низ земаља у транзицији има значајне девизне обавезе према свом а делом и страном становништву, па ће и сервисирање и тог дуга захтевати не мали износ девиза.

6) Огромна већина земаља у транзицији има врло мале девизне резерве, па ће њихово повећање до нивоа од 203 месечна девизна издатка за увоз захтевати такође обезбеђење значајног износа стране валуте.

7) За нужно учлањење у све најважније међународне организације, институције, конвенције, споразуме, студијске групе, како држава тако и њених институција, установа и привредних субјеката, биће потребна значајна девизна средства. Будући да СР Југославија из објективних разлога није извршавала своје обавезе по основу сервисирања страног дуга и није измиривала низ других финансијских обавеза према иностранству, она ће (а у извјесној али мањој мери и неке друге земље) имати у будућности и додатне финансијске обавезе према иностранству. Уопште, СР Југославија мора у релативно кратком временском периоду битно повећати учешће извоза у друштвеном производу - од око 16-17%, колико ће износити у 1996. години, на око 50%.

Проблеми остварења извозно усмереног развоја

Колико је год релативно лако доказати нужност извозно усмереног развоја толико је тешко доказати да ће, и како ће, то бити у догледној будућности и остварено. Наведимо, по нашем мишљењу, најважније аргументе у прилог те тврдње.

1) У многим тзв. постсоцијалистичким земљама је политички хаос или нешто слично томе: правни систем готово да не функционише, а у неким је тотално безакоње и сигурно је да озбиљног, па и било каквог, развоја неће бити док се то стање не превазиђе.

2) Готово све ове земље се сусрећу са тешким проблемима недостатка инвестиционих средстава и све док се не превазиђе тешко стање у сфери политике и правног система, односно док те земље не постану демократске и правне државе и док се штедња и инвестирање не афирмишу, па њихово подручје неће доћи страни капитал, а без тога неће бити могућ динамичан и квалитетан привредни развој, па ни и извозно оријентисан развој.

3) Све док у овим земљама не буде конституисан и успешно реализован адекватан привредни систем заснован на тржишту и приватној својини - дугорочан квалитетан развој неће бити могућ.

4) У свим бившим тзв. социјалистичким земљама нужне су значајне структурне промене у привреди.

5) Само је неколико ових земаља сада у чланству Светске трговинске организације и других међународних институција, од којих директно и индиректно зависи конкретност, економичност и будућа динамика њиховог извоза.

6) Сем Централноевропске зоне слободне трговине (коју сачињавају Пољска, Мађарска, Чешка, Словачка и Словенија), други малобројни мултилатерални и билатерални споразуми, који би требало да стимулишу међусобну размену, још не функционишу на задовољавајући начин. Уз то, само неколико ових земаља има статус придружене чланице Европске уније, док су могућности за стицање статуса пуноправног чланства у догледној будућности, за велику већину ових земаља, врло мале.

7) Сем неколико изузетака, ове земље су урадиле врло мало, а неке чак ништа, у увођењу система ISO 9000 и ISO 14000, што представља и преставаљаће озбиљно ограничење при извозу на највећи део светског тржишта.

8) Конкурентност привреда тзв. постсоцијалистичких земаља је на врло ниском нивоу, чак и оних које су више постигле у реформама у транзицији, налази се при самом или на самом дну постојеће ранг-листе земаља по конкурентности привреде. Наиме, према овој ранг-листи за 1996. г. на последњем 49. месту налази се Русија, Мађарска на 46, Пољска на 44, а Чешка на 35. месту (12,р.23). И све док се то стање не измени неће бити могућ економичан динамичан раст извоза.

9) Сем Мађарске, Чешке, Пољске и Словеније, тзв. постсоцијалистичке земље и њихови привредни субјекти немају развијене више облике сарадње с иностранством и врло је мало вероватно да ће се стање у наредних неколико година битније поправити.

10) Већина ових земаља је тек пре неколико година формирала, а неке још нису ни формирале, националне институције за унапређење извоза, извозно-увозне банке или агенције за кредитирање извоза, а оне које су створене по правилу се сусрећу са тешким финансијским и кадровским проблемима и то стање се не може брзо превазићи.

11) Квалитет, па и квантитет спољнотрговинске мреже у овим земљама, поготову у иностранству, на ниском је нивоу, и то се стање не може брзо превазићи.

Могло би се навести и низ других фактора који ограничавајуће делују на остварење извозно усмереног развоја тзв. постсоцијалистичких земаља. И поред тога, због нужности реализације таквог концепта развоја, а свакој од тих земаља би, уз ширење свести о неопходности и тешкоћама остварења извозно усмереног развоја, требало предузети адекватне мере како би се

дејство наведених ограничења што брже смањивало и потпуно елиминисало. Уопштено говорећи, нужно је:

1. што пре превазићи стање хаоса и нестабилности у сфери политике и правног система;

2. одлучно наставити са реформама друштвеног и привредног система (посебно са процесом приватизације);

3. максимално стимулисати штедњу и инвестирање, поготову у секторе, производе и услуге који се могу економично пласирати на страном тржишту;

4. све бивше тзв. постсоцијалистичке земље би морале што пре постати чланице Светске трговинске организације, Светске банке, Међународне банке за обнову и развој и низа других међународних финансијских институција;

5. учинити све што је у моћи ових земаља у циљу привлачења страног капитала и усмеравати га у извозно оријентисане програме;

6. максимално се ангажовати у циљу закључивања повољних трговинских споразума с Европском унијом и другим важнијим међународним интеграционим целинама;

7. земље Централне и Источне Европе, као земље настале распадом СССР и СФР Југославије, морале би ширити и развијати постојеће и закључивати нове мултилатералне и билатералне трговинске споразуме;

8. нужно је интензивно развијати више облике економске сарадње с иностранством;

9. све тзв. постсоцијалистичке земље би морале прихватити и реализовати стратегију повећања конкурентности своје привреде, што важи и за готово сва њихова предузећа;

10. што брже се мора смањивати огромно заостајање у прихватању и примени стандарда ISO 9000 и ISO 14000;

11. материјано и кадровски развијати све националне институције које директно или индиректно доприносе повећању конкурентности и унапређењу извоза;

12. користећи све постојеће могућности за добијање материјалне, кадровске и друге помоћи од компетентних међународних институција, у циљу повећања конкурентности привреде, а посебно извоза;

13. све тзв. постсоцијалистичке земље морају што пре створити модерну спољнотрговинску мрежу, како у земљи тако и у иностранству.

На крају, требало би у свим тзв. постсоцијалистичким земаљама максимално ширити свест о неопходности предузимања свих неопходних мера како би се остварио квалитетан извозно усмерени развој и како би се избегла аутаркија са катастрофалним економским и друштвеним последицама.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. The World Trade Organization, World Trade-Trends and Statistics, Geneva 1995.
2. United Nations Conference on Trade and Development, Handbook of International Trade and Development Statistics, UN New York and Geneva, 1995.
3. Jack, J. Harwey, „Foreign Trade and the US Economy”. Washington Economic Report, March, 15, 1995.
4. A. Maddison, The World Economy in 20th Century, Paris 1991.
5. Federal Republic of Yugoslavia, The Federal Government Economic Policy for 1996. Studies, Analyses, Politics, № 11, Belgrade, Decembre 1995.
6. Југословенска банка за међународну економску сарадњу Центар за пословне информације Чешка - Економски профил, Београд, август 1996.
7. UNCTAD, World Investment Report 1996, New York and Geneva 1996.
8. The Economist 12th -18th October 1996, London, 1996.
9. Југословенска банка за међународну економску сарадњу, Центар за пословне информације, Пољска - Економски профил Београд, септембар 1996.
10. Југословенска банка за међународну економску сарадњу Центар за пословне информације, Пословне вести 10/1996.
11. Југословенска банка за међународну економску сарадњу, Центар за пословне информације, Мађарска - Економски профил Београд, мај 1996.
12. Institut for Management Development, The World Competitiveness Report, 1996. Geneva 1996.

Professor Mlađen Kovačević, Ph, D.

DEMANDS AND PROBLEMS RELATED TO REALISATION OF EXPORT ORIENTED DEVELOPMENT

Summary

Most of the countries in transition have had autarchistic development and import substitutive development strategy which, along with the deficiency of the social-economic system, has resulted in ever decreasing growth rate of gross national product (GNP), development slowdown in comparison with the developed countries and to a number of developing countries and precipitation into grave and long-lasting economic and social crisis.

Numerous theoretical and empirical studies have proved that it is only the export oriented development which provides their long-term satisfactory quantity and to that view countries in transition are not supposed to hesitate in this aspect. It is only growing presence of companies from these countries on the world market, especially on markets in developed countries, that ensures a high-quality development.

Countries in transition have long-term huge foreign currency demand now and the same will be in the future. History has shown that the inflow of funds from international financial institutions was rather modest and it will probably remain such even in the years to follow. The direct foreign investments inflow into these countries, except to Hungary and Czech Republic, has also been rather modest and in future it will be subject to further economic and social performances of respective countries in transition. Whereas economic performances will depend on successful realization of export oriented development, it indicates the fact that direct foreign investments inflow will also be dependent on performance of respective countries in that sphere.

Major problem regarding successful outcome of the export oriented development is poor competitiveness of the economy and export in countries in transition, which has been indicated by their positions on rank-order of competitive economies.

Considering the fact that competitiveness of economy and export of a country depends firstly on social-economic system, countries in transition must make massive efforts to achieve their best results in this sphere.

In addition, each country in transition, as well as each big production or service company, will have to formulate a long-term strategy for increasing competitiveness and put forth their efforts as to its realisation so that the high-quality export oriented development is achieved and the big gap between big needs and modest foreign currency resources is bridged. It is the only way to resolve acute problems of the modest development, unemployment and low living standard of population majority in countries in transition.

